

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

O'SMIRLIK DAVRIDA ABYUZ XULQ-ATVORNING PSIXOLOGIK VA IJTIMOY DETERMINANTLARI

O'skanov Mirsaid Abdurashid o'g'li

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: oskanovmirsaid@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2485-601X>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada o'smirlik davrida namoyon bo'ladigan abyuz xulq-atvorning psixologik determinantlari zamonaviy rivojlanish psixologiyasi va ijtimoiy psixologiya yondashuvlari asosida ilmiy tahlil qilingan. Maqolada abyuz xulq-atvor shaxslararo munosabatlarda psixologik ustunlikka intilish, nazorat qilish, manipulyativ ta'sir ko'rsatish hamda boshqa shaxslarning psixologik chegaralarini buzish bilan tavsiflanuvchi murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, emotsional boshqaruv, kognitiv baholash jarayonlari, oilaviy munosabatlar va tengdoshlar guruhining ta'siri abyuz xulq-atvor shakllanishining asosiy omillari sifatida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, abyuz xulq-atvor, psixologik zo'ravonlik, agressiya, deviant xulq, emotsional intellekt, bullying, kognitiv jarayonlar, ijtimoiylashuv.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ АБЬЮЗИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Усканов Мирсайд Абдурашид угли

Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье на основе современных подходов психологии развития и социальной психологии проводится научный анализ психологических детерминант абьюзивного поведения, проявляющегося в подростковом возрасте. Абьюзивное поведение рассматривается как сложное социально-психологическое явление, характеризующееся стремлением к психологическому доминированию в межличностных отношениях, контролю, манипулятивному воздействию и нарушению психологических границ других людей. Также анализируются психологические особенности подросткового возраста, эмоциональная регуляция, процессы когнитивной оценки, семейные отношения и влияние группы сверстников как основные факторы формирования абьюзивного поведения.

Ключевые слова: подростковый возраст, абьюзивное поведение, психологическое насилие, агрессия, девиантное поведение, эмоциональный интеллект, буллинг, когнитивные процессы, социализация.

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL DETERMINANTS OF ABUSIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENCE

O'skanov Mirsaid Abdurashid o'g'li

Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, Independent Researcher.

Abstract.

This article provides a scientific analysis of the psychological determinants of abusive behavior manifested during adolescence, drawing on contemporary approaches in developmental and social psychology. Abusive behavior is examined as a complex socio-psychological phenomenon characterized by the pursuit of psychological dominance in interpersonal relationships, control, manipulative influence, and the violation of other individuals' psychological boundaries. The psychological characteristics of adolescence, emotional regulation, cognitive appraisal processes, family relationships, and peer-group influence are also analyzed as key factors contributing to the development of abusive behavior.

Keywords: adolescence, abusive behavior, psychological violence, aggression, deviant behavior, emotional intelligence, bullying, cognitive processes, socialization.

Kirish. O'smirlik davrida shaxslararo munosabatlarning mazmuni va shakli sezilarli darajada o'zgaradi. Mazkur davrda o'smirning mustaqillikka intilishi, tengdoshlar tomonidan qabul qilinish ehtiyoji, ijtimoiy mavqeyini belgilashga bo'lgan intilishi hamda o'z xulq-atvorini mustaqil boshqarishga ehtiyojining kuchayishi kuzatiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy tajribaning yetarlicha shakllanmaganligi va emotsional jarayonlarni boshqarish mexanizmlarining rivojlanish bosqichida ekanligi ayrim vaziyatlarda nizolarni konstruktiv hal qilishning qiyinlashishiga olib kelishi mumkin.

O'smirlar o'rtasidagi shaxslararo munosabatlarda agressiv xatti-harakatlar, psixologik bosim, bullying,

manipulyativ ta'sir va boshqa destruktiv xulq shakllari kuzatilishi mumkin. Biroq mazkur hodisalarni yagona tushuncha doirasida izohlash ilmiy jihatdan to'liq yondashuv bo'la olmaydi. Xususan, agressiya, deviant xulq-atvor va abyuz xulq-atvor o'zaro bog'liq jihatlariga ega bo'lsa-da, ularning psixologik mazmuni va namoyon bo'lish mexanizmlarini farqlash zarur.

Mazkur maqolada abyuz xulq-atvor shaxslararo munosabatlarda boshqa shaxs ustidan nazorat yoki psixologik ustunlikni o'rnatishga yo'naltirilgan, manipulyativ ta'sir, psixologik bosim va shaxsiy chegaralarning buzilishi bilan namoyon bo'lishi mumkin bo'lgan xulqiy strategiyalar majmui sifatida ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv abyuz xulq-atvorni faqat ochiq tajovuzkorlik bilan tenglashtirmasdan, uning munosabatlardagi nazorat va kuchlar nomutanosibligi bilan bog'liq jihatlarini ham tahlil qilish imkonini beradi.

O'smirlik davrida bunday xulq-atvorning shakllanishini faqat shaxsning individual xususiyatlari bilan tushuntirish yetarli emas. O'smirning xulqiy strategiyalari uning oiladagi munosabatlar tajribasi, tengdoshlar guruhi, maktab muhiti va kengroq ijtimoiylashuv sharoitlari bilan o'zaro aloqada shakllanadi. Shu sababli abyuz xulq-atvorning psixologik determinantlarini o'rganishda individual-psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'sirini birgalikda tahlil qilish muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o'smirlik davrida abyuz xulq-atvorning namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi psixologik va ijtimoiy determinantlarni mavjud nazariy qarashlar asosida tizimlashtirish hamda ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston psixologiya fanida o'smirlik davridagi xulq-atvor muammolari, avvalo, rivojlanish psixologiyasi, deviant xulq-atvor, agressivlik, shaxslararo munosabatlar va oilaviy tarbiya masalalari doirasida o'rganilgan.

Ushbu tadqiqotlarda o'smir xulq-atvorining shakllanishi individual psixologik xususiyatlar bilan bir qatorda, uning ijtimoiy muhiti va shaxslararo munosabatlari bilan uzviy bog'liq holda qaraladi.

Mazkur ilmiy yondashuvlar abyuz xulq-atvorni o'rganishda ham muhim nazariy asos vazifasini bajarishi mumkin. Z. T. Nishanova, N. G'. Kamilova, D. U. Abdullayeva va M. X. Xolnazarovalarning rivojlanish va pedagogik psixologiyaga oid qarashlarida o'smirlik davri shaxs rivojlanishidagi muhim bosqich sifatida talqin qilinadi [1; 334-b.].

Ushbu davrda o'smirning o'zini anglashi, tengdoshlar bilan munosabatlari va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqalari faol rivojlanadi.

Mazkur qarashlar abyuz xulq-atvorni o'rganish nuqtayi nazaridan ham muhimdir, chunki o'smirning o'zini anglashi, tengdoshlar bilan munosabatlari va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqalaridagi o'zgarishlar uning shaxslararo xulq-atvor strategiyalarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shunday qilib, mazkur yondashuv abyuz xulq-atvorni o'rganishda muhim metodologik xulosaga olib keladi: o'smirning destruktiv xatti-harakatlarini faqatgina uning shaxsiy xususiyatlari orqali izohlash yetarli emas. Xulq-atvorning shakllanishida o'smirning ijtimoiy tajribasi, o'zini va boshqalarni baholashi hamda atrofidagi shaxslar bilan munosabatlarining mazmuni ham hisobga olinishi lozim.

V. M. Karimovanning ijtimoiy psixologiyaga oid qarashlari shaxsning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabati, guruhdagi jarayonlar va shaxslararo munosabatlarni tahlil qilish uchun muhim nazariy asos yaratadi [2; 12-b.].

Shu nuqtayi nazardan, o'smirning xulqiy strategiyalarini uning bevosita ijtimoiy muhiti — oila, tengdoshlar guruhi va ta'lim muhiti bilan aloqador holda ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Shu sababli o'smirlar xulqida uchrashi mumkin bo'lgan turli salbiy axloq shakllari, jumladan, abyuz xulq-atvor shaklini ham faqatgina o'smir shaxsidagi muammo deb qaramay, balki butun bir ijtimoiy muhit ta'siri natijasi deb yondashish zarur.

Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, o'smirning abyuz xulq-atvorini uning individual xususiyatlaridan ajratib o'rganish yetarli emas degan xulosaga kelamiz. O'smir ijtimoiy muhit shart-sharoitlarida rivojlanar ekan, uning xulqiy strategiyalari oila, tengdoshlar guruhi va maktab muhiti kabi bevosita ijtimoiy muhitlar ta'sirida shakllanishini ko'rishimiz mumkin.

G'. B. Shoumarovning oila psixologiyasiga oid ilmiy qarashlari o'smir xulq-atvorining shakllanishida oilaviy munosabatlar va tarbiya muhitining ahamiyatini tushuntirish imkonini beradi [3; 296-b.].

Oiladagi muloqot xususiyatlari, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar hamda tarbiyaviy muhit bolaning ijtimoiy tajribasi shakllanishida muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlagan.

Shu sababli o'smirlik davridagi abyuz xulq-atvorni o'rganishda oiladagi muloqotning tajovuzkor, nazorat qiluvchi yoki hissiy jihatdan beqaror shakllari o'smirlar tomonidan xulqiy model sifatida o'zlashtirilishi mumkinligini tahlil qilishimiz mumkin.

Ushbu nazariy asosdan kelib chiqib, oilada kuzatiladigan tarbiyaviy-munosabat uslublari o'smirning nizoli vaziyatlarda qanday xulqiy strategiyani tanlashiga ta'sir qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli oilaviy muhitni ham abyuz xulq-atvorni paydo qiluvchi omil sifatida olishimiz mumkin.

M. G. Davletshin va hammualliflarning yosh davrlari va pedagogik psixologiyaga oid ishlarida o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, shaxsning o'z-o'zini anglashi, motivatsion sohasi va tengdoshlar bilan munosabatlarining rivojlanishi yoritilgan [4; 63-b.].

Davletshinning nazariy yondashuvida o'smir shaxsining xulq-atvori uch asosiy omilning o'zaro ta'siri orqali shakllanishi ta'kidlangan:

- biologik yetilish;
- ta'lim va tarbiya muhiti;

- faol ijtimoiy munosabatlar.

Olimning fikricha, ayniqsa, oila va maktabning tarbiyaviy ta'siri o'smir shaxsida ijtimoiy me'yorlarning shakllanishini belgilaydi. Agar mazkur institutlar o'rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelsa, shaxsning emotsional barqarorligi, o'zini boshqarish va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin [4; 21–22-b.].

Bu yondashuv zamonaviy psixologiyada xavf omillari konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi va o'smirlarda salbiy xulq shakllarini tushuntirishda, shuningdek, oila va maktabning tarbiyaviy ta'sirini o'smir shaxsida abyuz xulq-atvorni shakllantiruvchi muhim omillar sifatida qarashimiz mumkin.

N. G'. Kamilovaning muammoli o'smirlarni psixologik o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlari esa o'smirning xulq-atvoridagi og'ishlarni aniqlash, uning individual-psixologik xususiyatlarini baholash va diagnostik yondashuvlardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi [5; 67-b.].

Bu yondashuv abyuz xulq-atvorni o'rganishda ham o'smirning xulqiy reaksiyalarini faqat tashqi ko'rinishiga qarab emas, balki uning psixologik mexanizmlari bilan birgalikda tahlil qilish zarurligini asoslaydi. O'smir shaxsida paydo bo'ladigan salbiy xatti-harakatlarning kelib chiqish sabablarini ilmiy asosda tahlil qilish, jumladan, individual-psixologik xususiyatlarini baholash va diagnostik yondashuvlardan foydalanish orqali aniqlash lozimligini ta'kidlagan.

Shunday qilib, N. G'. Kamilova tadqiqotlarining tahlili o'smir xulq-atvorini tushuntirishda uchta o'zaro bog'liq darajani ajratish imkonini beradi: birinchisi — o'smirlik davriga xos individual-psixologik xususiyatlar; ikkinchisi — oila va tengdoshlar bilan shakllanadigan shaxslararo munosabatlar; uchinchi — maktab va keng ijtimoiy muhitning ta'siri. Abyuz xulq-atvorning namoyon bo'lishini ushbu darajalarning birgalikdagi ta'siri doirasida tahlil qilish mazkur hodisaning murakkab ijtimoiy-psixologik tabiatini yaxshiroq ochib berishi mumkin.

Ushbu yondashuv ham o'smir shaxsi xulq-atvoridagi salbiy xatti-harakatlarni keltirib chiqaruvchi sabablarni tahlil qilgan. Bunda har bir omilni e'tiborga olish, individual-psixologik xususiyatlarini baholash va diagnostik yondashuvlardan foydalanish orqali aynan o'smir shaxsida kuzatiladigan muammolarni tahlil qilib, atroflicha profilaktik ishlarni tashkil etish lozimligini ko'rishimiz mumkin.

Mazkur maqolada tadqiqot nazariy xarakterga ega bo'lib, ilmiy manbalarni tizimlashtirish, qiyosiy tahlil qilish, umumlashtirish va nazariy interpretatsiya metodlaridan foydalanildi. Metodologik asos sifatida rivojlanish psixologiyasi, ijtimoiy-kognitiv, emotsional-regulyativ va tizimli yondashuvlardan foydalanildi.

Ushbu yondashuvlarning birgalikdagi qo'llanilishi o'smirning individual xususiyatlari, emotsional jarayonlari va ijtimoiy muhiti o'rtasidagi o'zaro aloqani tahlil qilish imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan nazariy tahlil natijalari o'smirlik davrida abyuz xulq-atvorning namoyon bo'lishini bitta psixologik omil bilan izohlash mumkin emasligini ko'rsatadi. Mazkur xulq shakli o'smirning individual-psixologik xususiyatlari, emotsional jarayonlari va u ishtirok etadigan ijtimoiy munosabatlar tizimining o'zaro ta'siri natijasida shakllanishi mumkin. Shu jihatdan abyuz xulq-atvorni ko'p omilli ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Mahalliy psixologik adabiyotlar tahlili o'smirlik davrida o'zini anglash, tengdoshlar bilan munosabatlar, oilaviy muhit va ijtimoiylashuv jarayonlarining xulq-atvor shakllanishidagi ahamiyatini ko'rsatadi. Ushbu qarashlarni abyuz xulq-atvor muammosi bilan bog'lash orqali uning yuzaga kelishida o'zaro bog'liq bir necha psixologik mexanizmlarni ajratish mumkin.

Birinchi mexanizm — ijtimoiy tajribani o'zlashtirish. O'smir kundalik hayotida kuzatadigan va bevosita boshdan kechiradigan munosabat shakllari uning nizoli vaziyatlarda xulqiy strategiya tanlashiga ta'sir qilishi mumkin. Agar munosabatlarda bosim o'tkazish, qo'rqitish, kamsitish yoki boshqa shaxsning xatti-harakatlarini haddan tashqari nazorat qilish odatiy vosita sifatida namoyon bo'lsa, o'smir bunday usullarni muammoni hal qilishning maqbul strategiyasi sifatida qabul qilishi ehtimoli mavjud.

Ikkinchi mexanizm — ijtimoiy vaziyatni kognitiv baholash. Nizoli vaziyatda o'smir sodir bo'layotgan hodisaga muayyan ma'no beradi, boshqa shaxsning xatti-harakatini talqin qiladi va shunga muvofiq javob strategiyasini tanlaydi. Vaziyatni tahdid, hurmatsizlik yoki shaxsiy mavqega tajovuz sifatida talqin qilish kuchli emotsional reaksiyani yuzaga keltirishi va konstruktiv muloqot o'rniga nazorat qiluvchi yoki bosimga asoslangan xulqni tanlash ehtimolini oshirishi mumkin.

Uchinchi mexanizm — emotsional regulyatsiya va o'z-o'zini nazorat qilish. O'smirning emotsional holatini anglash, uni boshqarish va impulsiv reaksiyalarni nazorat qila olish darajasi nizoli vaziyatdagi xulqiy javobning mazmuniga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biridir. Emotsional zo'riqish sharoitida o'z reaksiyalarini yetarli darajada boshqara olmaslik bosim, tajovuzkorlik yoki manipulyativ xatti-harakatlarning yuzaga kelishi uchun sharoit yaratishi mumkin.

To'rtinchi mexanizm — ijtimoiy tasdiq va tengdoshlar ta'siri. O'smirlik davrida tengdoshlar guruhi shaxsning o'zini baholashi va ijtimoiy mavqeyini belgilashida muhim o'rin egallaydi. Agar guruh muhitida tajovuzkorlik, boshqalarni nazorat qilish yoki kuch namoyish etish ijtimoiy jihatdan ma'qullansa, o'smirning bunday xulq shakllarini takrorlash ehtimoli ortishi mumkin. Shu sababli tengdoshlar muhiti abyuz xulq-atvorni bevosita yuzaga keltiruvchi yagona sabab sifatida emas, balki xulqiy strategiyalarni mustahkamlashi mumkin bo'lgan ijtimoiy omil sifatida baholanishi lozim.

Beshinchi mexanizm — shaxslararo munosabatlarda kuch va nazoratga bo'lgan munosabat. Abyuz xulq-atvorni oddiy agressiv reaksiyadan farqlovchi muhim jihatlardan biri uning boshqa shaxsning xatti-harakatlarini boshqarish, munosabatlarda ustunlikni saqlash yoki psixologik ta'sir orqali o'z maqsadiga erishishga yo'naltirilishi mumkinligidir.

Shu sababli mazkur xulq shaklini o'rganishda faqat xatti-harakatning tashqi ko'rinishini emas, balki uning ortida turgan maqsad, munosabatdagi kontekst va shaxslar o'rtasidagi kuch nisbatini ham hisobga olish zarur.

Mazkur model abyuz xulq-atvorni faqat agressivlik yoki deviant xulq bilan tenglashtirmasdan, uning shakllanishida psixologik va ijtimoiy jarayonlarning ketma-ket hamda o'zaro bog'liq ta'sirini hisobga olish imkonini beradi. Bunda oilaviy munosabatlarda, tengdoshlar guruhi va ta'lim muhiti o'smirning ijtimoiy tajribasini shakllantiruvchi muhim kontekstlar sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, nazariy tahlil abyuz xulq-atvorning oldini olishni faqat o'smirning o'ziga qaratilgan nazorat bilan cheklash yetarli emasligini ko'rsatadi. Profilaktik yondashuvda o'smirning emotsional kompetensiyasini rivojlantirish, nizolarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish, empatik munosabatni rivojlantirish va o'z-o'zini nazorat qilish imkoniyatlarini mustahkamlash bilan bir qatorda, oila, maktab va tengdoshlar muhitidagi munosabatlarni ham hisobga olish zarur.

Shunday qilib, o'smirlik davridagi abyuz xulq-atvorni individual muammo sifatida emas, balki shaxs va uning ijtimoiy muhiti o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonida shakllanuvchi murakkab xulqiy hodisa sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir. Ushbu yondashuv kelgusida abyuz xulq-atvorning psixologik determinantlarini empirik jihatdan tekshirish va uning oldini olishga qaratilgan ijtimoiy-psixologik dasturlarni ishlab chiqish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy tahlil natijalari o'smirlik davrida abyuz xulq-atvorning namoyon bo'lishi ko'p omilli ijtimoiy-psixologik jarayon ekanligini ko'rsatadi. Uning shakllanishini faqat o'smirning individual xususiyatlari yoki agressivlik darajasi bilan izohlash yetarli emas. Mazkur xulq-atvorning yuzaga kelishida o'smirning ijtimoiy tajribasi, oilaviy munosabatlari, tengdoshlar guruhi bilan o'zaro aloqalari, vaziyatni kognitiv baholashi, emotsional boshqaruvi va o'z-o'zini nazorat qilish xususiyatlari o'zaro bog'liq holda ahamiyat kasb etishi mumkin.

Nazariy manbalar tahlili asosida abyuz xulq-atvorni shaxslararo munosabatlarda nazorat va psixologik ustunlikka intilish, manipulyativ ta'sir hamda boshqa shaxsning psixologik chegaralarini buzish bilan bog'liq xulqiy strategiyalar majmui sifatida ko'rib chiqish mumkin. Shu jihatdan u agressiv va deviant xulq-atvor bilan ayrim umumiy jihatlarga ega bo'lsa-da, mazkur tushunchalar bilan to'liq tenglashtirilmasligi lozim.

O'smirlik davrining rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda, abyuz xulq-atvorning shakllanish mexanizmini ijtimoiy tajribani o'zlashtirish, vaziyatni kognitiv baholash, emotsional reaksiya, emotsional regulatsiya, o'z-o'zini nazorat qilish va xulqiy strategiyani tanlash jarayonlarining o'zaro bog'liqligi orqali tushuntirish mumkin. Bunda oila, tengdoshlar guruhi va ta'lim muhiti o'smirning xulqiy tajribasi shakllanadigan asosiy ijtimoiy kontekstlar sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur nazariy xulosalar abyuz xulq-atvorning profilaktikasida kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Profilaktik ishlar o'smirning emotsional kompetensiyasi, empatiyasi, o'z-o'zini nazorat qilishi va konstruktiv muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, oilaviy munosabatlar va tengdoshlar muhitidagi xulqiy me'yorlarni ham hisobga olishi lozim.

Shu bilan birga, mazkur maqola nazariy tahlilga asoslanganligi sababli keltirilgan xulosalarni o'smirlar orasida olib boriladigan empirik tadqiqotlar orqali tekshirish zarur. Xususan, abyuz xulq-atvor bilan emotsional regulatsiya, o'z-o'zini nazorat qilish, empatiya, oilaviy munosabatlar va tengdoshlar ta'siri o'rtasidagi bog'liqlikni psixodiagnostik metodikalar yordamida aniqlash kelgusidagi tadqiqotlarning muhim yo'nalishi bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nishanova Z. T., Kamilova N. G., Abdullayeva D. U., Xolnazarova M. X. *Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya: darslik*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2018. – 600 b. – ISBN 978-9943-5488-7-9. – URL: <https://cspu.uz/rivojlanish-psixologiyasi-pedagogik-psixologiya> Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
2. Karimova V. M. *Ijtimoiy psixologiya: darslik*. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2007. – 176 b. – URL: https://www.renessans-edu.uz/files/books/2024-12-16-04-38-24_111270eca519da2e1a689dedaf57c5e4.pdf Renessans
3. Shoumarov G. B., Haydarov I. O., Sog'inov N. A., Akramova F. A., Solihova G., Niyozmetova G. *Oila psixologiyasi: akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma* / G. B. Shoumarov tahriri ostida. – 3-nashr. – Toshkent: Sharq, 2010. – 296 b. – ISBN 978-9943-00-188-6. – URL: https://akbt.urdu.uz/uz/books/2233_Akbt
4. Davletshin M. G., Do'stmuhamedova Sh. A., Mavlonov M. M., To'ychiyeva S. M. *Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: metodik qo'llanma*. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2004. – 130 b. – URL: https://akbt.uzdxa.uz/uz/books/1956_AKBT
5. Kamilova N. G. *Muammoli o'smir: tashxis, tadqiqot metodlari: o'quv qo'llanma*. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2004. – URL: <https://globalscholars.uz/index.php/iy/article/view/217> Global Scholars
6. Straka S. M., Montminy L. Family Violence: Through the Lens of Power and Control // *Journal of Emotional Abuse*. – 2008. – Vol. 8, No. 3. – P. 255–279. – DOI: 10.1080/10926790802262499. – URL: <https://doi.org/10.1080/10926790802262499> tandfonline.com